

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli
Araştırma Merkezi

HACI BEKTAŞ VELİ

Araştırma Dergisi

KIŞ '99 / 12



ŞEYH HASAN OCAĞI ve AŞİRETİ

İsmail ONARLI
"Araştırmacı-Yazar"

Türklerin, Anadolu'ya yerleşmelerinin kan bağına dayanan aşiret, oymak, oba şeklinde ya da şeyh, dede, baba önderliğinde kurulan zaviyelerin çevresinde köyler oluşturularak göçerlikten kısmen yerleşik tarım toplumuna geçtiklerini tarihî kaynaklardan bilmekteyiz. Şeyh Hasan Aşireti de Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkmen boylarından birisi olup, Malatya, Elazığ, Tunceli bölgesi ilk etapta yerleştiği coğrafyadır.

İslam öncesi ve sonrası Orta Asya Türk topluluklarında "ateş" ve "ocak" kutsal kabul edilirdi [1]. Yerleşik düzen sonrasında evde ateş yakılan ocak da kutsanmıştır. Antik Anadolu uygarlıklarında da "Ocak Kültü" geleneği vardır. Ocak kutsanarak, kurbanlar kesilmekte ve çeşitli adaklar sunulmaktadır [2].

Orta Asya ve Antik Anadolu kültür ve

kültlerini eklemleyen Türkmen Alevî toplumu, ocak kültü geleneğini de özümseyerek kendi töresinin kuralı haline getirmişlerdir [3].

Ocak kültü geleneğini daha da ileri bir üst düzeye getirerek; dinî bir veçhe kazandıran Alevî toplumu; dini önderleri dede ve baba evlerini "Ocak" kabul edip kut sayarak İslamî daire içine almışlardır. Binlerce yıllık tarihin derinliklerinden gelen bu inanç; "dede ocakları" şeklinde kurumlaşarak, 9. yüzyılda filizlenmeye başlamış ve 13. yüzyılda coğrafi olarak yaygınlaşarak; Ocakzâde dede ve babanın adıyla anılan Cem evi, tekke ve zaviye şekline dönüşmüştür.

Ocakların tarihî gelişim içinde görevleri şunlar olmuştur: Halkın sosyo-ekonomik yardımlaşma ve dayanışmasını sağlamışlardır. Misafirhane olarak yolculara, konuklara kervancılara barınma, yeme, içme gibi hizmetler sunmuşlardır. Mahalli eğitim ve öğretim kurumu işlevini görmüş olan ocaklar; edebiyat, musiki, kültürel faaliyetler de yürütmüşlerdir. El sanatları ve çeşitli zanaatların gelişimine ön ayak olan ocaklar, devrin siyasi, içtimai, ticari hayatına yön vermişlerdir. Mürşit-pir-rehber-talip teşkilatlanmasıyla tasavvufî öğretiyi yaşama geçirerek, bağlıları muhibban zümreleri arasında sevgi ve davranış birlikteliği sağlayarak milli ve dini birliği gerçekleştirmişler, aynı zamanda ocağa bağlı zümreleri ve dervişleri cihat şuuruyla yetiştirerek Selçuklu ya da Osmanlı ordularıyla birlikte seferlere, akınlara, fetihlere gönderen, sevk eden merkezler olmuşlardır.

Ocakların maddi yaşamlarını nasıl sağladıkları sorusunun ise iki yanıtı bulunmaktadır: İlki; her ocağa bağlı talip ve muhiplerin yardımları ve yıllık olarak verdik-

leri "Hakk'ullah-Çerâğ Hakı" akçesi ve aynî ödentilerle yaşamını sürdürmekteydiler. İkincisi; devletin verdiği toprak üretimin-den elde edilen gelirlerle ocağın idamesi sağlanmaktaydı.

Gerek Selçuklu gerekse Osmanlı Devleti'nce aşiret beyleri ile "kolonizatör Türk dervişlerine" verilen topraklar "malikhâne-vakıf" şeklinde olabiliyordu. "Yurtluk ve Ocaklık" denilen bu uygulama; fetihlerde bölgedeki irsi beylere geçimleri ve geleneklerini sürdürmeleri için, ayrıca devlete bağlılıklarını sürekli kılabilmek için bırakılan toprak gelirleridir. Yurtluktan farklı olan ocaklık; soy sürmesine karşın, arazileri, toprağı satamaz ve devredemezdi. İlâ-nihaye toprak o ailenin zürriyetine aitti [4].

Araştırma konumuz olan Şeyh Hasan Ocağı Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat döneminde "Oner" denen mir-i araziye "mülk kılarak ve şeriat kurallarına uygun tasarruf için" 22 Nisan 1224 tarihinde vakfedilmiştir. Osmanlı döneminde de uygulama devam etmiştir. Ocağa ve aşiret adını veren Şeyh Hasan'ın kim olduğuna gelince; Şeyh Hasanlı oymaklarının bulunduğu yörelerde yapılan araştırmalarda değişik versiyonlarıyla çok sayıda Şeyh Hasan söylenceleri dinlenmiştir. Farklı tarihlerde yazılmış belgeler incelenmiş, elimizdeki fermanlarla arşivlerdeki bilgiler karşılaştırılmıştır. Mayıs 1984'ten bugüne kadarki çalışmalardan özetle verilecek olan; zaman tüneli içerisinde şöyle bir seyir edilen Şeyh Hasan'ın tarihsel kimliği ve aşiretinin yapısıdır.

I. Şeyh Hasan'ın Hayatı

Türkistan'ın Yesi şehrinin Üç Kurgan yöresinde doğan Şeyh Hasan; Oğuzların

Bozok kolunun Günhan oğullarının Bayat boyunun On-Er oymağından gelmektedir. Şeyh Hasan dünyaya geldiğinde dedesi Bahşi Han oymak beyidir. Abbasi zulmünden kaçan Hz. Muhammed-Ali soylu Musa Kazım neslinden olanlar da Bahşi Han'a sığınır. Bahşi Han, oğlu Ahmet'i sığınmacı Musa Kâzım'ın kız torunlarından Vedduha ile evlendirir. Bu evlilikten Şeyh Hasan doğar.

Bahşi Han oğlu Ahmet bir Seyyide ile evliliğinden sonra kendini tasavvuf ve Alevî öğretisine verir. İlim ve irfan sahibi olan Ahmet, Şeyh ve Hâce ünvânlarıyla anılmaya başlar. Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanifi soylulardan ve Hz. Hüseyin'in oğlu Zeyd soylu Seyyidlerden; Kur'an'ın batını (içsel) özünü ve ilm-i ledün konusunda feyz ve el alır. Kendisine Sufilik mahlası olarak da Viranî lakabı verilir. Bundan sonra Şeyh Ahmet Viranî olarak ünlenir. Şeyh Ahmet Viranî'nin Şeyh Hasan'dan sonra Şeyh Ahmet adında bir oğlu daha olur.

Şeyh Ahmet Viranî on - on iki yaşlarına gelen iki oğlunu amcazadesi olan Hâce Ahmed Yesevî (Ö. 1166/7) dergâhına eğitim ve öğretim için verir. Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmed, Yesi'deki dergâhtan Türkçe tarikat erkânı ve süluk adabını, İslami ilimleri, Türk sufiliğini, ahlaki ve tasavvufi kaide ve kuralları kısa zamanda öğrenerek Hâce Ahmed Yesevî'nin halifeleri arasına girerler.

Şeyh Hasan, Bozkır göçebe Türk oymağından ve Bey soylu olduğu için; küçük yaşta iyi ok atar, iyi kılıç kullanır ve iyi at sürer, at yarışlarında ve ok atmada birinci olurmuş. Bu yeteneklerini bilen hocası Ahmed Yesevî, bir gün ona cemaatle cemde iken; "Sen, bir er değil, on er gü-

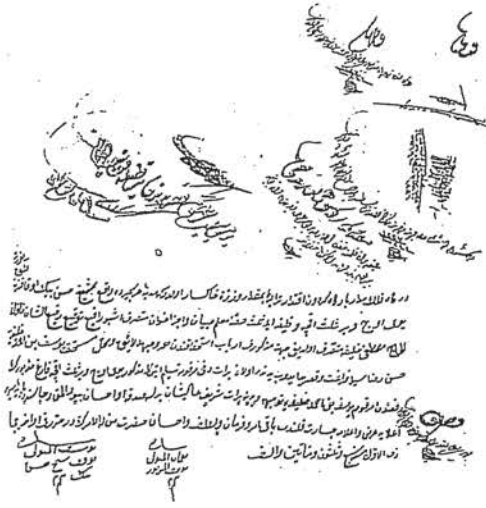
cündesin, bundan böyle senin adın Şeyh Hasan On-er olsun ve böyle biline, böyle çağrıla..." der ve ardından dua eder.

Efsaneye göre Şeyh Hasan'ın yaşama başlangıcı böyledir. Faruk Sümer, Oğuzların On-oklar mensubu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Selçuklu emirlerinden ve İsfahan'da padişahlığını ilan eden Bilge Beğ ünvanlı Un-ar adlı zattan da bahsetmektedir ki [5] söylencede geçen On-er teriminin köken olarak On-ok ve Un-ar'dan gelmesi olasıdır. Ayrıca Şeyh Hasan'ın en son yerleşip zaviyesini kurduğu köyün adı da Onar'dır.

Şeyh Hasan'la ilgili araştırma ve incelemesi yayınlanan arkeolog Dr. İsmail Kaygusuz'un, Onar Dede Mezarlığı'nda saptadığı "Bayat boyu damgası taşıyan mezar taşı" [6] söylencelerin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Şeyh Hasan'ın yaşamına söylence ile devam edersek [7]; Bahşi Han'ın vefatı üzerine beylikten feragat eden babasının yerine oymağının beyi (aşiretin reisi) olur. Kardeşi Şeyh Ahmet'i de ikinci reisliğe getirir. Aşiretin dış ilişkilerini ve askeri idareyi Şeyh Hasan yönetirken; iç düzeni ve dini işleri de Şeyh Ahmet yönetir.

Orta Asya'daki iç karışıklıklardan ya da efsaneye göre Şeyh Hasan, "Piri Hâce Ahmed Yesevî'den icazet alarak Kırk Kalendarî derviş ile" veya oymağıyla Anadolu'ya (Rum'a) gitmek üzere Türkistan'dan hareket eder. Elimizdeki bir belgeye göre Şeyh Hasan Baba 21 Recep 582 (1186) tarihinde İsfahan Kalesi'nden yol izinname-si alır. Şih Mehmet Bini Abdullah Hindistanî (Horasanî)'nin yazdığı yazıda, (Belge 1) "On iki imam ve şanlı evlatlarından olan Şeyh Hasan Baba'nın geçtiği bölgelerdeki; sultan, vezir, emir, büyük efendi-



Belge 1

ler, İslâm kadıları ve onların hadimleri, her şehirde ve köyde, zaviye ve tekkelerde, kilise ve hayır yerlerinde; Arap'ın, Türk'ün, Acem'in, doğulusu, batlısı, Deylemliler, Akrad ve Haşimiler, hasılı devlet erbabı; gelip müracaat edeceklere ilgi gösterip, hediyeler ikram ve nimetlerden hissedar edip, koruyarak, bugüne kadar imdada yetişip, onları muhafaza etsinler." [8] denilmektedir. Bu belgeyi tarihi kaynaklarla karşılaştırma yoluna gidersek; Cüveynî ve İbnü'l Esîr'e dayanarak Mehmet A. Köymen şöyle yazmaktadır: "Harizmşahlar tahtı üzerindeki mücadele devam ederken, Dinar, Horasan'da daha fazla tutunamamış, emrindeki pek az kuvvetle Türklerin ezeli nasibi olan, yabancı ülkede, yabancı bir etnik unsur üzerinde, yeni bir devlet kurmak üzere, Kirman'a hareket etmek zorunda kalmıştır. 17 Aralık 1185'te Oğuz şeflerinden Dinar emrindeki Oğuzlarla Kirman'a girer." [9]

Muhtemelen Şeyh Hasan, Bayat boyu oymağıyla bu dönemde yurdunu terk ederek Batı'ya doğru göç etmiştir. C. Cahen

tarafından "yayıma krizi" diye adlandırılan 1186-1205 yılları arasında, Horasan ve çevresinden dalgalar halinde gelerek, Güney-Doğu Anadolu, Irak ve Suriye'de bir süre yer tutmuşlardır. Bu dönemde ülke, Kılıçarslan tarafından kardeşi ve oğulları arasında on bir parçaya bölünmüş olduğundan, kargaşa içinde bulunuyordu. Göçer durumdaki ve sürekli silahlı ve asker olan Türkmen aşiretleri, prensler arasındaki bu mücadelelere birinden birini tutarak katılmak zorunda kalmışlardır. Prensler ve sultanlar, onların savaşçı arzularını harekete geçirerek, onları vurucu güç olarak kullanmışlardır [10]. Şeyh Hasan, oymağıyla bu dönemde çeşitli görevler almış olabilir.

Dr. Kaygusuz, Şeyh Hasan Oner'in başında bulunduğu Bayat kabilesi, Irak ve El Cezire Bayatları'ndandır. Çeşitli nedenlerden bir süre buraya yerleşmiş ve hakimi buldukları kaleden ayrılarak kuzeye doğru göçetmeye zorlanmış olabilirler. Şeyh Hasan Oner'in dinsel liderliğinin, şeyhliğinin Necef ve Kerbelâ'nın bulunduğu bu bölgede daha da olgunlaştığı söylenebilir [11].

"Bodik Belgeleri" ve Şeyh Hasan ile Aşkırı köylerindeki söylenceler, Dr. Kaygusuz'un görüşlerini doğrulamaktadır. Şeyh Hasan; Kerbelâ, Necef, Bağdat ve Hicaz'a gitmiş, oradan da Mısır'a geçerek tekrar Bağdat'a dönmüştür. Bağdat'tan ise Konya'ya gitmiştir.

Başka bir anlatımda ise Şeyh Hasan oymağıyla Halep'ten, Sis (Adana), Maraş, Adıyaman, Akçadağ-Malatya (bugünkü Battal Gazi ilçesi) güzergâhıyla Fırat'ın doğu yakasındaki Abdülvahap Gazi'nin türbesinin bulunduğu tepe ve Mukaddes Dağı'ndaki Mar Ahron Manastırı (kilise)

ile Muşar'a kadar olan bölgeyi işgal eder. Muşar'da Şeyh Hasan Beyliği adıyla yarı özerk bir beylik kurar. Bölgedeki yerel halkları, Kürt, Ermeni, Zaza unsurları kendine tabi kılar. Metruk bir Paulicien kalesi olan yere de Şeyh Hasan adıyla bir köy ve zaviye kurarak başına kardeşi Şeyh Ahmet'i getirir. Bugünkü Tabanbükü adlı köy bu yerdir. Muşar ise bugünkü Aydınlar bucağıdır. O devirde bu bölge Anadolu Selçuklu Devleti'nin doğu sınırındadır. Şeyh Hasan da aşiretiyle tam sınır çizgisinde bulunmaktadır. Kanımızca o zamanki Malatya meliki bilerek sınırları korumak üzere Şeyh Hasan aşiretini bölgeye yerleştirmiştir. Süreç içinde Şeyh Hasan, yöreyi İslamlaştırmış ve Türkleştirmiştir.

Şeyh Hasan muhtemelen 1196-1205 yıllarında bölgeye hakim olmuştur. I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211) ikinci kez Selçuklu tahtına geldiğinde Oğuz/Selçuklu geleneğince oğullarını eyaletlere vali olarak göndermiştir. Büyük oğlu Şehzâde İzzeddin Keykavus'u Malatya'ya, ortanca oğlu Alaeddin Keykubat'ı da Tokat'a melik nasbetmiştir. Şeyh Hasan bu dönemde Malatya Meliki Şehzâde İzzeddin Keykavus'la sıkı ve iyi ilişkiler kurmuş, aşireti Fırat boyunca yerleştirilmiştir.

İzzeddin Keykavus, babasının Malatya'da veremden ani ölümü üzerine, Kayseri'ye giderek 21 Temmuz 1211 günü merasimle tahta çıkar. Alaeddin Keykubat kardeşinin sultanlığını tanımayarak savaş açar. İzzeddin Keykavus kardeşi Alaeddin Keykubat'ı Ankara Kalesi'nde yakalayarak Malatya'nın doğusundaki Mişar Kalesi'ne gönderir. Mukaddas Dağı (Eşraf Briha Dağı)'ndaki Mar Ahron Manastırı'nın altındaki Masara (Muşar) Kalesi'nde mahpus edilen Alaeddin Keykubat bilahare yine aynı

yöredeki Kezirbed Kalesi'ne nakledilir. Abûl-Farac, İbn-i Bibi gibi dönemin ünlü tarihçileri olayı vermektedirler. Müverrih Ebu'l-Fida ve İbn Vasil olay tarihini 609 (1212) olarak vermektedirler [12].

Bugünkü Hasan Dağı dediğimiz yörenin Muşar ve Kezirbet kalelerinin yönetimi o devirde Şeyh Hasan'ın elindedir. Demek ki Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus çok güvendiği için Aleaddin Keykubat'ı kalebent olarak Şeyh Hasan'ın kontrolüne bırakmıştır.

I. Aleaddin Keykubat dokuz yıllık Muşar ve Kezirbet'teki kalebentlik döneminde bölgenin hakimi, kale komutanı, aşiret reisi olarak Şeyh Hasan'la iyi ilişkiler içindeydi. Adaf (Kumlutarla), Kale, Şeyh Hasan, Eğribük köylerinde anlatılanlara göre dedelerin Kale'de muhafızlık ve bekçilik gibi hizmetlerde buldukları belirtilmektedir.

Söylenceye göre; Alaeddin Keykubat kalede hapisteyken Şeyh Hasan tekkesi postnişini Şeyh Ahmet Dede'yi yanına davet eder; yıldız namesine baktırır ve remil ile bahtının açılmasını ister. Şeyh Ahmet Dede; Aleaddin Keykubat'a mahpusta kaygılanmamasını, geleceğinin ferah olduğunu, bütün Rum ülkesinin padişahı, ulu Sultan Keykubat olacağına muştusunu verir. Aleaddin Keykubat, Selçuklu tahtına geçtikten sonra, kız kardeşi Gevher Hatun'u Şeyh Ahmed Dede'ye verir... [13]

Aleaddin Keykubat (1219/20-1236/37) sultan olduktan sonra merkezîyetçi bir anlayışla devlet çarkına çeki düzen verir. Orduyu yeniden teşkilatlandırarak fetihlere girişir. Şehir ve kalelere tahkimat yaparak imar ve bayındırlık faaliyetleri başlatır.

Dr. Kaygusuz'a göre, Şeyh Hasan, si-

lahlı oymağı ve okçu birlikleri ile, Aleaddin Keykubat'la birlikte Kalonoros (Alaiyye-Alanya) Kalesi'nin alınmasına ve Fırat boyu fetihlerine katıldığı için Onar köyünü tescil ederek ve arazilerini Şeyh Hasan'ın kurduğu "Oner Zaviyesi"ne vakfeder [14]. Adaf'lı Ali Kıran ise, Aleaddin Keykubat'ın hizmetleri karşılığı olarak okçu birlikleri kumandanı olan Şeyh Hasan'ın oğlu Şeyh Bahşiş'e bağışlamıştır. Vakıf belgesi ve şecere, Hücçet Malatya'da Hüseyin Ütebay ailesindedir.

Yine Efendi Dede'nin anlatımına göre Aleaddin Keykubat, Şeyh Ahmed Dede'ye kızkardeşini verdiği gibi, Şeyh Hasan köyünü de vakfetmiş ve Hz. Ali soylu olduğuna dair şeceresini şerh etmiştir. Vakfiye ve şecere Malatya'da İhsan Gültekin'dedir.

Tüm bu söylenceler tarihi olaylarla örtüşmektedir. Ayrıca şunu da göstermektedir ki, Selçuklu Sultanı Aleaddin Keykubat ile Şeyh Hasan, kardeşi Şeyh Ahmet ve oğlu Şih Bahşiş'le ilişkileri güçlüdür ve birbirlerine çok bağlıdırlar.

Şeyh Hasan'ın yaşam öyküsüne diğer bölümlerde devam edileceğinden burada kısaca değinilmesi yoluna gidilmiştir. Tarihsel verilerden saptandığına göre, 120 yıl yaşamış olan Şeyh Hasan 12. yüzyılın ikinci yarısı ile 13. yüzyılın ikinci yarısı ilk çeyreğine kadar yaşadığı zaman diliminde dolu dolu, mücadele ile geçen bir ömür sürmüştür.

II. Şeyh Hasan Külliyesi ve Cafer Paşa Camii

Şeyh Hasan, Selçuklu ordusuyla Fırat Boyu'ndaki kalelerin fethine katıldıktan sonra bir Ermeni kenti olan Arapkir'e su başı rütbesiyle sultan tarafından atanır ve

bölgede iktâ olarak verilir. Türkmen arıstokratı ve Bayat Boyu beylerinden olan Şeyh Hasan, Arapkir'in Hezenek semtinin altındaki düzlüğe ordugâhını kurar. Daha sonraları Uğuzlar (Oğuzlar) semti olarak anılacak olan bu yöreye askeri kuvvetler yerleştirerek şehir ve köylerin asayişini temin eder.

Dokuma sanayinin ve ticaretin gelişkin olduğu Arapkir, esnaf ve tüccarından, İpek yolu üzerinde olduğu için geçen kervanlardan satış üzerinden belli oranlarda "rüsüm" alınmaktaydı. Köylülerden ise ekin pazarındaki satışlarda hububattan "godik" nisbetinde "hums", hayvan pazarında büyük ve küçük binek hayvanlarından farklı oranlarda akçe alınmaktaydı. Şıra pazarında, pekmez, bal, gibi yiyeceklerden de ayrıca vergi alınırken, savaş zamanlarında da özel narh alınırdı.

Tüm bu vergi alımlarını tahsil eden Şeyh Hasan, kısa bir zaman sonra Arapkir'in eski yerleşim yeri ve kale içi olan Eskişehir'de (bugünkü Osmanpaşa mahallesi) kendi adı ile anılan bir tekke ve külliye yaptırır [15].

Taylor, 1860'ta Arapkir'de bir Bektaşî tekkesi ile karşılaştığını yazmaktadır [16]. Ki, bu tekke, Şeyh Hasan Tekkesi'nden başkası değildir. Fakat, Meydanevi Camii'ye çevrilmiştir. Aşevi, Atevi gibi müştemilatı ile mal varlığı olarak da Vakıf arazileri, bağ ve kavaklıklar vardır.

Yavuz Sultan Selim döneminde (1515) Arapkir Osmanlılarca fethedilince Türkmen beylerinden ve Arapkir eşrafından Kulibeğoğlu Ali Bey ve Şeyh Hasan aşireti mensupları, Kızılbaş oldukları için malları ellerinden alınarak başkalarına verilmiştir. Bu meyanda Şeyh Hasan Tekkesi ve Külliyesi'nin Vakfı'na da Arapkir eşra-

findan "Kestanzadeler" atanmıştır [17].

Şeyh Hasan Tekkesi'ne 1694 yılında Arapkir sancak beyi Cafer Paşa tarafında bir minare yaptırılarak camiye dönüştürülmüş, adına da Cafer Paşa Camisi denmiştir. Yine aynı yıl Onar köyüne de bir küçük cami yaptırılarak, Arapkir eşrafından Sabrioğularından bir imam atanmıştır. Hafta Cuma günleri sayım usulüyle Ona köylüleri 1694'ten İttihat ve Terakki dönemine kadar Cafer Paşa Camii'ne mecbur namaza sevk edilmişler ve kontrole tab tutulmuşlardır. Aynı uygulamayı 1566'dar itibaren Malatya'nın Yazıhan ilçesi Fethiye köyünde de görmekteyiz. İki köy de Dede ocağıdır.

En son vakıf mütevellisi Kestanzade Hacı Abdullah Ağa'nın vefatı üzerine aileden kimse kalmaz. Bunun üzerine 20.000 kuruşluk gelirlilik vakfın, Osman Paşa Mahallesi ahalisinin kendilerinin hakları olduğu iddiasıyla dava açarlar. Şeyh Hasan soyundan olduklarını ibraz eden belgelerle Onar köyü halkı da vakfın mal varlıklarının kendilerine ait olduğunu belirterek, 11 Nisan 1299 (1883) tarihinde Arapkir Mahkemesi'nde dava açarlar.

Onar köyü halkına dava dilekçesini, "Karye-i mezküreden, Kalın Ali, Hatunoğlu Musa Kehâ, İmam Molla Süleyman, İbrahim Kehâ oğlu Mustafa Kefâ, İnce'nin oğlu Ömer Çavuş, Kara Memmedoğlu Ahmet, Hasan Kehâzade Koca Kehâ" imzalararak, davanın seyrini anlatarak "adalet ve hakkaniyet dairesinde ahalinin gadre uğratılmamasını istemekte"dirler.

Vakıf davası yıllarca sürer ve Arapkir'de hak iddia edenlerle Onar köylüleri arasında kavgalara neden olur. Dava Eğin kazasına aktarılır. Onar köylü Zabıt (Yzb) Hüseyin Efendi davayı ciddi bir şekilde ta-

kip eder. İstanbul'da ikamet eden Onar köylü Hafız Efendi, Evkaf'tan, Nakibü'l Eşrafîlik defterinden, Defteri Hakanî kayıtlarından ve arşivlerden çıkarttığı Şeyh Hasan ve Onar köyü ile ilgili belgeleri Mülazım Hüseyin Efendi'ye gönderir. Eğin Mahkemesine belgelerle vakfın ve Şeyh Hasan Külliyesi'nin arazilerinin Onar köylülerine ait olduğu ispatlanır.

Dava sürerken I. Dünya Savaşı başlar ve ardından İstiklal Savaşı devam eder. Köydeki erkeklerin hepsi savaşa gider. Dava da sürüncemede kalır. Cumhuriyet sonrası dava tekrar açılır. Eski muhtar, Musa Çöp'ün köy adına davaları takip ettiğini belirtmektedir. Musa Çöp, Arapkir eşrafı ve eski köy imamı Sabri oğullarından bazıları, Oran köyünden bazı yalancı şahitler bularak mahkemede tanık olarak dinletmişler ve vakfın, caminin tarlalarını ve diğer mal varlıklarını "mürur-i zamana" uğradığından talan etmişler mahkeme de sona ermiştir.

1224 yılında kurulmuş ecdadımızın vakfı; "hasis, sahtekar, açgözlülerce talan" edilmiştir. Son olarak da 1984 yılında Cafer Paşa Camisi'nde bulunan Şeyh Hasan'a ait el yazma Kur'an ve kitaplar caminin kapısı kırılarak çalınmış, zanlılar hakkında soruşturma açılmasına rağmen bir şey elde edilememiştir [18].

III. Büyük Ocak Tekkesi

Şeyh Hasan'ın Onar köyünde inşa ettirdiği meydanevi, zaviyenin binası ve müştemilatının adı olup, "Sultan Onar meydanevi ve ocağı" da denilmektedir. Cem dergisinde "Cem Evlerinin Tarihsel Kökeni ve Mimarisi" adlı yazı dizisinde Türkiye'deki benzer meydan evlerinin mimari yapı sanatı özellikleri ve kökenini

anlatmaya çalıştım [19].

Şeyh Hasan'ın 1224 yılında on iki direkli bir çadır görünümünde inşa ettirdiği Sultan Onar Meydanevi, Orta Asya Gök Tapınaklarına benzemektedir [20].

Büyük Ocak Tekkesi, 15 x 17 metre kare boyutunda, kareye yakın dikdörtgen planlı, 1.5 metre kalınlığında, 2.5 metre yüksekliğinde, taş duvarlara bindirilmiş yedi kat gökyüzünü ifade eden kırlangıç çatı, on iki direk üzerine kubbemsi olarak oturtulmuştur. Koca başlı direklerin üstüne kalın hatıl ağaçlar atılarak birbirlerine tutturulmuştur. Hatılların üstüne 10-20 cm aralıklarla kisek ağaçlar, bunların üstüne ise aralıksız, ters yönde mertek ağaçlar dizilmiştir. Aruda denen kısa ağaçlar merteklerin üzerine aksi yönde sıralanmış olup, üstlerine de hortut dalları ile ince çubuklar düzgün ve sıkça serilmiştir. Üstüne ise püştürük denen özel kırmızı toprak ile kıyılmış samanın karışımından olan çamur 15-20 cm kadar kaplanmıştır. Dama ise 20 cm. kalınlığında caşgan denilen özel killi, yağlımsı, kaygan toprak serilmektedir. Toprak yağmura karşı korunmak üzere sıkıştırılır.

Yarı kubbeleştirilmiş damın tam orta yerinde taştan oyulmuş bir pencere ve duman deliği vardır. Bu delik, Gök tapınaklarındaki "tüğünük" denen ve tabanda yakılan ateşin dumanlarının çıktığı deliğin aynısı olup, güneşin ışınlarını da meydana yansıtan pencere işlevini görmektedir.

Yine kubbemsi damın ortaya yakın bölümünde bütün direklerden daha kalın ve siyah, üzerinde kahve ve kızıl beneklerin olduğu "karadirek" denen ve kutsal sayılan bir ağaç direk vardır. Karadirek, Gök tapınaklarda simgeleşen "kutup yıldızı"ni ve "varlık birliği"ni sembolize eden dü-

şünceyi anlatmaktadır. On iki direkler, on iki imamı ifade etmektedir. Aynı zamanda on iki kabilenin oturduğu gedikleri belirlemede, on iki hizmet sahiplerini ve on iki post makamını sembolize etmekte ve dairede oturma konumlarını belirtmektedir. Karadirek aynı zamanda "Zat-ı mutlak"a giden "Sırat-ı müstakim"i ifade etmektedir. Taş pencere ise, "Sema'ya/Göğe ağma"nın, "Hakk ile hak olma"nın bir sembolüdür. Semazenler bu deliğin tam altındaki meydana sema dönerler...

Karadirek üzerinde "çerağ taşı" bulunmaktadır. Cemden önce çerağ buradan uyandırılır ve bu törenden sonra "erkan" dede tarafından yürütülür. Ayrıca Karadirek'te Şeyh Hasan'ın tunçtan miğferi asılıdır ve "çirahban" taşı olarak kullanılır. Karadirek'in dibinde ise "civher" toprağı vardır. Dede, meydan evi, görgü, cem için açıldığında Karadirek'in dibinde oturarak, sercem olarak görevini ifa eder.

Onar köyünde, yıllık görgü cemlerinde önce, Şeyh Hasan Türbesi'ne bir koç tıglanır, sonra ise cem icra edilir. Büyük Ocak Tekkesi (Onar Zaviyesi/meydanevi)nin giriş kapısı ve eşığı özel bir ağaçtan yapılmış olup yaklaşık sekiz asırlık geçmişi vardır. Bunca senedir yaşa, yağmura dayanarak bu güne kadar bozulmadan gelmiştir. Eşiğe üç kez niyaz edildikten sonra Meydana uzun bir koridordan girilir.

Zaviyenin kapı girişinden sonra kurban tıglama yeri vardır. Kurban kanı bir kanalla önceki bahçeye akıtılmaktadır. Koridorun bir yanında ise, ikrâr verme ve müshâp törenleri için, rehber gözetiminde abdest alma kurnası vardır.

Meydan evinin önünde, yemek pişirme yeri, aşevi, ekmek pişirme ocağı, kiler,

hâmmam hela, çamaşırhane gibi odacıklar vardır. Sağ yanda iki katlı tekkeşin ev ahır, samanlık, odunluk, misafirhane vardır. Sol yanda ise bahçe vardır.

Mimari özelliklerini betimlediğimi. Şeyh Hasan'ın Onarlar köyündeki ilk ev dediğimiz ya da tarihi kayıtlarda "Ona Zaviyesi" olarak geçen, halk arasında ise "Büyük Ocak" denilen yapı, Selçuklular'ın köyde ilk inşa ettikleri aristokrat bir Türkmen Beyi'nin malikhanesi, dini ibade mekanı ve divanıdır.

IV. Şeyh Hasan Ocakları

Sultan Onar Ocağı

Şeyh Hasan'ın Piri Baba'nın kızıyla evliliğinden olma çocuklarının Malatya-Arapgir-Onar köyünde kurdukları ocağın adına, Sultan Onar Ocağı denilmiştir. Şeyh Hasan'ın Türkmen oymakları arasındaki adı, Onar Dede – Onar Baba, Sultan Onar olarak geçmektedir ki ocağa da bundan dolayı ve babalarının adını belirtmek için Sultan Onar Ocağı adı verilir.

Pir Sultan Abdal; Onar Dede Destanı adlı şiirinde "Adı Şeyh Hasan'dır, hem Derik Oner / Yetiş Onar Dede sen imdat eyle" [21]

Piri Baba'nın hayatıyla ilgili araştırmalarımın bir bölümünü Cem ve Şahkulu Sultan dergilerinde yayınladım [22].

Şeyh Ahmet Dede Ocağı

Şeyh Hasan'ın kardeşi ve Şeyh Hasanlı Aşireti'nin ikinci reisi Şeyh Ahmet'in Alaeddin Keykubat'ın kız kardeşinden olan oğlunun ve çocuklarının, Elazığ-Baskil-Muşar, Şeyh Hasan köyünde kurdukları ocağıdır.

Şih Bahşış Ocağı

Şeyh Hasan'ın Türkistan'daki evliliğinden olma Seyyid İbrahim'e dedesi Bahşi Han'ın adı da verildiğinden Şeyh Başış olarak çağrılmaktadır. Şih Başış'ın Elazığ – Baskil Adaf (Kumlutarna) köyünde kurduğu ocağın adı Şih Başış Ocağı, oymağının adı da Bahşışli olarak anılmaktadır.

Seyyidan Ocağı

Şeyh Hasan'ın Dersim'li bir ailenin kızıyla yaptığı evliliğinden doğan oğlunun torunlarından Seyyit adlı bir zatın Tunçeli'nin Bodik köyünde kurduğu ocağın ve aşiretin adıdır.

Şeyh Hasan Ocağı

Şeyh Hasan'ın Dersim bölgesindeki evliliğinden olan oğlunun bir torunu Bodik köyünde; diğer torunu Şeyh Hasan ise Ağdat'ta Şeyh Hasan Ocağı adıyla bir dede ocağı kurmuştur. Ataları Şeyh Hasan'ın ocağına "Büyük Şeyh Hasan Ocağı" ya da sadece "Büyük Ocak" der ki Arapkir Onar köyündedir. Torun Şeyh Hasan'ın Ağdat'taki ocağına ise; "Küçük Şeyh Hasan Ocağı" denmektedir.

V. Şeyh Ahmet Dede Yaşamı ve Köyü

Şeyh Ahmet Dede'nin söylencesini torunlarından İsmail Gültekin dededen dinledim. Ayrıca yazılı olarak da yine başka bir torunu İbrahim Karaduman Dede 3.5. 1992 tarihli mektubunda anlatmaktadır.

Nazmi Sevgen; "Efsaneden Hakikate" adlı 1951 yılında yazdığı makalede "Sultanın (Alaeddin Keykubat), hemşiresini Şeyh Hasan Dede'ye vererek onu (Konya'dan) aşiretiyle beraber şimdiki eski Malatya'ya sevk ve o civara iskân ettirdiğini

yazar. Bu hadise 1232 M-630 H. tarihine tesadüf eder" [23] Bu anlatılan hikaye bizim bölgeden derlediğimiz söylencelerle çelişmektedir. I. Alaeddin Keykubat kızkardeşini Şeyh Ahmet Dede'ye vermiştir, Şeyh Hasan'a değil. Nazmi Sevgen'in diğer bir yanlışı ise; Şeyh Hasan'ın Onar köyündedir, Şeyh Hasan köyünde değildir demesidir. Yine Şeyh Ahmet'in Türbesi Şeyh Hasan köyündedir. Korucuk köyündeki Hasan Basri'nin türbesidir. Yayında gösterilen iki fotoğraf da yanlıştır.

Ümit Serdaroğlu'nun [24] 1975-1977 yılları arasında, Mustafa Özdoğan'ın [25] 1977 yılında ODTÜ adına yaptıkları araştırmalarda Elazığ – Baskil – Şayhasan (Tabanbükü) köyünde Şeyh Ahmet'in türbesinin bulunduğu belirlenmiştir. Dr. İsmail Kaygusuz da Şeyh Hasan'ın türbesinin Onar köyünde olduğunu belgelerle saptamıştır [26]. Malatya tahrir defteri de bu hususu kanıtlamaktadır [27].

Nazmi Sevgen, "Munzur Dağlarının kuytuluklarına sığınmış olan Budik köyünde, Kalan aşiretinden Gülabi kızı 95 yaşındaki Leyla'nın elinde, Seyyid Kemal Ocağı'na ait vesikayı" bulunduğunu ve okuduğunu söylemektedir.

Pülümür'ün Aşkirik köyünden ve Bal Uşağı aşiretinden Hüseyin Aydın'ın, Bodik'li Hasan Tosun'dan aldığı "Bodik Vesikalari'nin" biz de inceledik. Nesep/ soy ve tarikat kütükleri, menkıbe, efsane ve rivayetlerin birbirine çokça girdiği, oldukça uzun belgeler tomarıdır. Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet'in oğul ve torunlarının, aşiretlerinin öyküleri birbirine karışmıştır. Saptayabildiğimiz kadarıyla, Kırıkkale'de Hasan Dede [28]; Konya'nın Karye-i Koçaç'da zaviyesi bulunan Şeyh Hasan-i Rumi ve Sarı Yakup (belgede Kara Yakup)

[29] ile Karye-i Oğlan (veya Ulan) (Karaman'da) Şeyh Ahmet'le [30] Halk arasında anlatıla anlatıla birbirlerine karışmış söylenceleri de anonim Şekline dönüşmüştür. Bu dokümanları kimin yazdığı belli değildir. Söylenene göre bazı belgelerin altında mühürler kesilerek yırtılmış olup gerekçesi belli değildir.

Bodik vesikalarında Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet'le ilgili Konya ve I. Alaeddin Keykubat ile III. Alaeddin Keykubat (1297-1302) söylencesinin olaşı doğruluk payı da vardır. Dr. Kaygusuz'un söylediğine göre; 26 Mayıs 1983 tarihinde İstanbul'daki "Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Araştırma Sempozyumu"nda "Şeyh Hasan Oner" hakkında tebliğ sunduktan sonra, Mikail Bayram ile görüşmesinde "Şeyh Hasan ile ilgili bir çok belgenin kendisinde olduğunu belirtmiştir. Mikail Bayram ile bugüne kadar bir ilişki kuramadığımızdan belgeleri de göremedik. Bundan dolayı Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmet'in Konya ile olan ilişkilerine ihtiyatla yaklaşıyoruz. Sayın Mikail Bayram kendinde olduğunu söylediği belgeleri yayınlarsa, söylencelerden kurtularak gerçekleri nesnel bakış açısıyla daha iyi değerlendireceğiz.

Şeyh Ahmet, söylencelere göre kardeşi Şeyh Hasan gibi Hâce Ahmed Yesevi'nin halifelerindedir. Şeyh Ahmet; halim selim, çok uzun boylu bilge bir kişiymiş. Hocası O'na "Boyun kadar ulu olasın, soyun slalen ebedi taval ola, bundan böyle sen de Şeyh Ahmed Taval olarak ağrılasın" diyerek dua edip, ocakta yanan bir dut kseğini alarak fırlatır. Hocası, Şeyh Ahmet'e "Sana destur ve nasip verdim. Git bu kseğiyi bul orası artık senin yurdun" der. Şeyh Ahmet de hocasının eli-

ni pp niyaz ederek yola revan olur. Fırat kıyısına düşen dut kseğisini bulan Şeyh Ahmet, buraya tekkesini kurar. Müritleri çoğalınca burası köy olur. Adını da ağabeyine izafeten Şeyh Hasan koyar. Evlenir dokuz oğlu olur. Yaramaz olduklarından beddua eder hepsi bir günde ölür. Hepsini de bir mezara defneder. Soyu Alaeddin Keykubat'ın kız kardeşi Gevher Hatun'la evliliğinden yani ikinci eşinden yrr.

Köyde anlatılanlara göre dokuz delikanlı Krk Aşireti'ne iyi davranmadıkları için baba bedduasıyla bir günde ölmüşlerdir, söylencesinin nesnel kanımızca şudur. Türkmen Şeyh Hasanlı Aşiretleri, Babailer ayaklanmasına katıldıklarından, Malatya Valisi'nin Kürtlerden oluşturduğu orduyla isyanı bu yörede bastırarak, Şeyh Ahmet'in dokuz oğlunu da ldrmeleridir. Selçuklu Sultanı'nın soyundan olan ve daha küçük olan Gevher Hatun'un oğlu EMİR-L MÜMİN'İ ldrmemişlerdir. Sylenceleri dinlediğimiz İsmail Gültekin tarikat adı Efendi Dede Mümin'in soyundan gelme torunlarındandır.

Söylenceye göre; Şeyh Ahmet daha çok Alevi öğretisiyle ilgilenmiş, tekkesini bir okul gibi eğitim yuvası haline getirmiştir.

Resmi Osmanlı Arşivlerinde Şeyh Ahmet Taval olarak geçmektedir. Taval uzun olduğu için "Uzun Ahmet Dede", "Kızıl Şah Ahmet Dede", "Ulu Şih Ahmet" adıyla da anılmaktadır. Torunlarından nl ozan Teslim Abdal, dedesi için Şöyle demektedir:

" Bir adının Şah Ahmed br Taval-i tub-f Dede'sin
Şah-ı Merdan Musa-ı Kazım Abbas neslisin
Hâce Ahmed-i Yesevi Rum Halifesisin
İn ziyaret eyle Şah Ahmed Dede'yi"

L560 yılına, Kanuni dönemine ait Tapu Tahrir Defterinde; Şeyh Hasan Köyü ve dört mezarıyla birlikte 105 hanedir. İki hane Şeyh Ahmed soyundan olduğu için vergiden muaf tutulmuştur.

Nazmi Sevgen önemli bir olayı dile getirmektedir: "Şeyh Hasan Kolu'na ait bir şecere mevcut ve Şeyh Hasan Köyündeki aşiret mensuplarının elinde iken, kendisini de bu aşirete mensubiyetini ve dolayısıyla Türkmen olduğunu iddia etmek için eski Malatya Mensubu DİYAP (ağa) tarafından alındığı ve şimdi nerede bulunduğu bilinmemektedir [31].

Dersim mensubu Diyar Ağa'nın Şeyh Hasan köyünden aldığı şecereleri İsmail Gültekin'e sorduğumuzda bize nedenlerini şu şekilde aktardı:

"Tarihi tam hatırlamıyorum ama 1920-1922 yılları da olabilir, daha sonrası da. Köyümüzden ve amcazademiz Teslim Dede; bir kırat yüzünden haksız yere hakarete uğrar. Hakaret eden Malatya mensubu Mehmet Bey daha da ileri giderek çarşı ortasında, Teslim Dede'nin yüzüne karşı Alevi ve Kızılbaşlara söver ve tahrik eder. Teslim Dede de tabancasını ateşleyerek Mehmet Bey'i öldürür. Ağır cezada yargılanır. Teslim Dede olayı bütün gerçekliğiyle anlatır. Durumu öğrenen ve taliplerinden olan Diyar Ağa köye gelerek şecere ve belgeleri alarak Ankara'ya götürür. Atatürk'ün huzuruna çıkan Diyar Ağa; Seyyid-i Sâdattan olan Teslim Dede'nin haksız yere yargılandığını Atatürk'e anlatır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait padişahlarca; "Hüccet, Secere, Vakıf, İcazetname" gibi kayıtları inceleyen Atatürk; hususi af teskeresi yazdırıp imza ve mühürleyerek, Teslim Dede'yi af eder" diyen İsmail Gültekin Dede son olarak da

"Bu olay Atatürk'ün Alevilere verdiği önemi belirtmektedir." demiştir.

Şeyh Hasan (Tabanbükü) Köyündeki Türbeler ve Tekkeler:

- 1-Şeyh Ahmet Dede türbesi ve tekkesi
- 2- Hızır Türbesi
- 3- Teslim Abdal Türbesi ve tekkesi
- 4- Derviş Muhammed (Mehemmed) türbesi ve tekkesi
- 5- Derviş Ali türbesi
- 6- Kul Mustafa (Gül Mustafa) türbesi
- 7- Kalender Abdal türbesi
- 8- Gevher Hatun (Güher Ana) türbesi
- 9- Hasan Emiki (Arap Baba) türbesi
- 10- Şeyh Ahmet'in dokuz oğlunun toplu türbesi

11- Şeyh Ahmet'in soyundan gelen onlarca dedeye ait türbe ve mezarlar.

Şeyh Ahmet Türbesinin plan ve kesitleri Ümit Serdaroğlu tarafından çizilmiştir [32]. Şeyh Hasan'ın Türbesinin mezar taşının çizimini de Dr. Kaygusuz gerçekleştirmiştir [33]. Mustafa Özdoğan ise Şeyh Ahmet'in taş duvarlarla örülü ve çatı örtüsü beşik tonozlu türbesini anlatmaktadır [34].

Her üç araştırmacının da birleştiği nokta mezarların ve türbenin Selçuklu dönemine ait olduğudur. Mühür Süleymanlı ve güneş gülü motifli şahidelerin bölgede sıkça rastlanılan Selçuklu mezar taşlarıdır.

Onar köyündeki tarihi çeşme de Selçuklu dönemi taş yapı bir sanat eseri olup, Şeyh Hasan tarafından yaptırılmıştır. Şeyh Ahmet Türbesi de aynı yapı özelliklerine sahiptir. Her ikisinin de çatı örtüsü giydirmeye taş dizaynının üstü betonla kaplansa da içinden görünümü özelliğini muafaza

etmektedir. Taş örme kubbe dört kemer taş örgüyle "L" şeklinde taş duvarlara bağlanmıştır. Şeyh Ahmet'in bir lahid şeklinde tam orta noktadadır. Güney duvarında bir mihrap vardır. Aynı lahidin bir örneği de Onar köyündeki Garip Musa adlı Şeyh Hasan evlatlarından bir dedeye aittir.

ŞEYH HASANLI AŞİRETİ, OYMAK VE OBALARI:

Türkiye coğrafyasının bir çok yöresine dağılmış olan Şeyh Hasanlı Aşireti yaşlılarıyla görüşmemize hepsinin ortak düşüncesi ve anlatımları Malatya'dan hicret ettikleri noktasından hareket etmektedir. Balıkesir'den Erzurum'a, Çorum'dan Mersine değin Şeyh Hasanlı oymakları Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Malatya'dan bölgeye geldiklerini söylemektedirler.

Şeyh Hasanlı aşireti, oymak, oba ve cemaatleri adı ile kurucusu Şeyh Hasan'ın adını tarih yazıcıları değişik şekillerde telafuz etmekte, Şih, Şeh, Şah, Şeyh, Şex ile Hasanlı, Hasananlı, Xasanxanlı, Hasanhanlı gibi sözcüklerle yazmaktadırlar.

Cevdet Türkay'ın Başbakanlık Arşiv belgelerinde saptadığı Şeyh Hasanlı aşireti, oymak ve cemaatine ait yöreler şöyledir.

"Şeyh Hasanlı, Çarsancak (Diyarbakır Sancağı), "Şeyh Hasanlı (Şeyh Hasanlu); Kemah, Erzincan kazaları (Erzurum Sancağı), Çarsancak kazası (Diyarbakır Sancağı), Eğin kazası (Arapgir Sancağı); Çemişgezek Sancağı, Diyarbakır Kıgılı Sancağı, Palu Sancağı, Erzurum, Malatya Sancağı, Şeyh Hasanlı (Şeyh Hasanlu): Erzurum, Malatya, Arapgir, Harbut (Harput), Adana, Tarsus, Sis (Kozan), İçel ve Çemişgezek Sancakları, Erzincan Civarı, Çarsancak kazası (Diyarbakır Eyâleti), Kıgı kaza-

sı (Erzurum Sancağı) Ekrâd Yörükân taifesi"[35]

Gerek bizim gerekse Edip Yavuz [36] ve Dr. M. Rişvanoğlu'nun araştırmaları [37] Şeyh Hasanlı Aşireti örgütlenmesinin Göktürk-Oğuz Türkmen boy yapılanması ve uygulanmasıdır.

Şeyh Hasanlı Aşireti; Oğuz töresine uygun olarak önce ikili sonra on ikili bölünme ile yirmi dört oymaktan teşekkül etmiştir.

Şeyh Hasan On-er oğuz oğulları

Şeyh Hasan (Ağdat) Torun Boz-Oklar
12 Boy

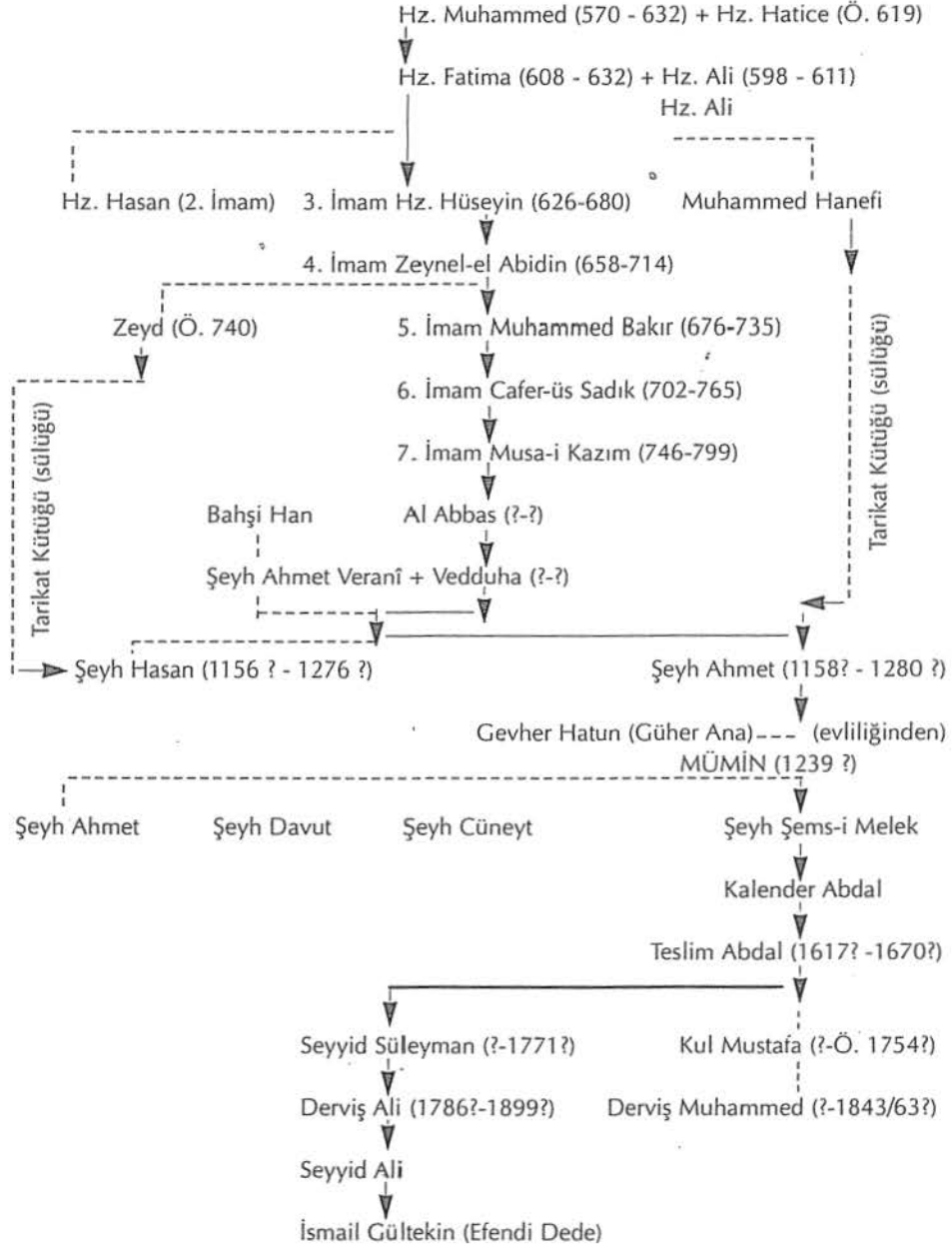
Seyyid (Bodik) Torun Üç-Oklar 12 Boy

Ali Kemali; Erzincan adlı eserinde [38] "Şeyh Ahmet Dede, Şeyh Ahmet Yesevi evlatlarıdır. Bütün seyid ve ocakların baş kaynağıdır. Biri Şeyh.Hasan, diğeri Seyit adında iki oğlu varmış; bazı aşiretler bu iki babadan türemişlerdir. Fakat o aşiretler arasında Seyyit adı söylemez. Her ikisinin soyuna birden Şeyh Hasanlı adı verilir"

Ali Kemali yanlış yazmaktadır. Şeyh Hasan ve Seyyit, Şeyh Hasan'ın torunlarıdır. Şeyh Ahmet Dede'nin oğulları değildir. Soy kütüğünde bu konu daha iyi anlaşılacaktır. Yine Şeyh Ahmet Dede; Ahmet Yesevi'nin evladı olmayıp; "Anca uşakları"dırlar.

Nazmi Sevgen, "Şeyh Hasan Dede aşireti bir müddet bize göre 920 H.- 1514 M. tarihine kadar bu mıntıkada (Şeyh Hasan köyü) kalmıştır. Torunlarından Şeyh Hasan'la Seyyit isminde iki kardeş, Yavuz Sultan Selim'in Aleviliğe ve Kızılbaşlığa karşı giriştiği mücadeleden korkarak aşiret halkını toplamış, hayat ve mevcudiyet mu-

ŞEYH AHMET DEDE'NİN SOY KÜTÜĞÜ



hafazası kaygısıyla Fırat'ın şarkındaki dağlık mıntıkaya (Dersim'e) sığınmıştır [39].

Bodik Vesikalari"ndaki kayıtlara göre; Şih Hasan köyünde, Şih Hasan ve Seyyit 1530 senelerinde secere ve erkânları alıp Pertek civarında yedi yıl kaldıktan sonra, oradan göç ederek Kızılkilise Nazmiye civarında Kalma köyünde yerleşmişler. Bir müddet sonra oradan da göç ederek Sultan Baba Dağı eteklerinde bulunan Bodik köyüne yerleşen Seyyit burada kalmış, kardeşi Şih Hasan Ağdat'a gitmiştir.

Nazmi Sevgen'in yorumu "Bodik Vesikalari"ndaki bilgiler doğru olmaktadır. Bizim kanatimize göre de Yavuz sonrası Şeyh Hasan oymakları Munzur Dağları'na çekilerek yöreye yerleşmişlerdir. Arapgir yöresinde de Şeyh Hasanlı obalarından bazıları giderek Iğdır'da Arapker ve Bayat köylerini kurmuşlardır. Arapgir'de yaşlıların anlattıklarına göre de; Yavuz'un katliamından korkanlar Şah İsmail'e sığınarak Tebriz, Erdebil ve Hoy yörelerine yerleşmişlerdir. Gidenlerle irtibat Osmanlılar'ın son dönemlerine kadar sürmüştür.

Şeyh Hasan Aşiretine tâbi, Halvori köyünden yüz on yaşındaki Hasan Karataş; dedelerinin bir isyan sonucu, Malatya'nın Şeyh Hasan köyünden Halvori'ye geldiklerini söylemektedir. 1239 yılında Malatya-Adıyaman bölgesindeki Baba İshak'ın başlattığı Türkmen ayaklanmasından 18. yüzyıla değin bir çok ayaklanma olmuştur. Bu ayaklanmanın hangisi olduğu belli değildir. Şimdi rahmetli olan Hasan Karataş ve Süleyman Öztürk gibi yaşlılarla her görüşmemizde 700 yıl ile 300 yıl arasında değişen bir zaman dilimini telafuz etmişlerdir. Tüm bunlara karşın yaşayan sözlü tarih çınarları; Nazmi Sevgen'i doğrulamaktadır.

Anılan makalesinde Nazmi Sevgen: "1700 tarihli tasarrufu teyyid, müdahaleyi men eden bir zabıt varakası. Varakanın metninde Halvuri Köyüne bağlı Huhi mezrasında Ahmet Çelebi'ye ait arazinin "eba'en ced" onun mülkü olduğu ve resmi tapusu dahi bulunduğu kayıt ve beyan edildiğine göre Dersimlilerin iki yüz sene evvel tasarruf haklarına riayet etmekte olduklarını, mutasarrıf buldukları emlak ve arazi için "resmi tapu senetler" bulunduğunu öğrenmiş oluyoruz" demektedir ki söylenceleri doğrulamaktadır. Osmanlı döneminde Şeyh Hasan Aşireti'nin bölgeye iskan edildiği anlaşılmaktadır.

Yine Nazmi Sevgen Hacı Bektaş Veli Tekkesi posnişininden alınan bir hicazetname ile iki fermandan özet vermektedir ki Şeyh Hasan köyünün önemini açıklamaktadır.

"Şeyh Hasan Dergahı'nın Şeyhi Merhum Şeyh Hasan evlatlarından Seyyit Mehmet Dede'ye Hacı Bektaş Veli Dergahınca verilen ve üst tarafta "Hudost" hitabıyla başlayan 1259-1843 tarihli icazetname de dikkate şayandır." Şeyh Hasan Köyünde Es-Seyyit Kutub'ül -arifin Şeyh Ahmed Tavsi tekkesindeki dervişlerden Seyyid Kamber ile diğer dervişlerin tekâliften muafiyetleri hakkındaki 1170-1756 tarihli ferman Şeyh Hasan türbe ve dergahına atfedilen hususi ehemniyet göstermesi bakımından bir değer taşımaktadır.

"Şeyh Seyyid Muhammed Bin'i Seyyid Hasan'a ait Korucuk köyündeki araziye tecavüz edilmemesi hakkındaki Sivas Beylerbeyi Hafız Paşaya yazılan 1153-1740 tarihli ferman Kızılbaş Ocaklarıyla mensuplarının himaye ve siyanete mazhar olduklarını göstermesi itibariyle ayrıca tetkike sezarır." [40] Nazmi Sevgen'in yorum

ve düşüncesi "resmi" kimliğinden kaynaklanmaktadır. Fakat yanlışlıklarını düzeltmekte görevimizdir. Bizim araştırmalarımızda Malatya-Sivas bölgesinde bir çok Alevi köylerinin arazileri eşraf ve beylere verildiği Başbakanlık Arşiv Belgeleri'nce kanıtlanmaktadır.

Nazmi Sevgen'in belirttiği fermandaki tekkenin adı; Şeyh Ahmet Tavail tekkesi olacak. Türbenin adı da Şeyh Hasan değil, Şeyh Ahmet olacaktır.

Onar zaviyesi, Şeyh Ahmet Tekkesi gibi bazı ocakzadelerin olduğu dergahlara Osmanlı Sultanlarının emri üzerine, Halifelik ve dedelik yapabilmeleri için; Hacı Bektaş Veli Dergahı Dedebaba ile Çelebinin onayı şarttır. 1818 tarihli Mazgirt Şeyh Çoban Ocağı'yla ilgili icazetnameyi yayınladım [41]. Garip Musa Ocağının da Hacı Bektaş Tekkesinden icazet alarak halifelik yaptıklarını da bilmekteyiz [42]. Nazmi Sevgen'in anlattığı icazetname de böyle bir uygulamadır.

Nazmi Sevgen, suretinin verdiği V. Vesika'nın açıklamasını yapmadan belgenin Torun Köyüne ait olduğunu söyleyerek şunları yazar: "Hozat'dan Sin'ye giden yol Torun Köyünün içerisinden geçer. Bu mıntıkada Bahtiyar Aşireti otururdu. Bahtiyarlılar garbi Dersim'de olmalarına rağmen Seyyid veya Şeyh Hasan kollarından hiç birine mensup değildirler. Bu vesikadan da Torun Köyünden Alaüddin Ağa'nın Berat sultani ve sureti defteri Hakani ile mutasarrıf olduğu Bakire Köyünden merasında kıta tarlaya, Zinbık Köyünden bazı kimselerin tecavüz ettiklerini, öşürlerini sağman eminlerine verdiklerini, Ahmet Beşe ismindeki eminin hücceti üzerine bu araziye on sene tasarruf etmiş iken Rümeli'ne kafir seferine gittiği zaman arazisine

yine tecavüz edilmiş olduğunu anlıyoruz" [43]. Nazmi Sevgen Hicri 1000-Miladi 1591'den beri Dersimliler'in vergi verdiklerini, arazilerini padişah beratlarıyla tasarruf eylediklerini ve Rümeli'ne sefere gittiklerini belgelemeye çalışmaktadır. Ancak Sevgen şunu unutmaktadır; topraklar asker besleyerek sefere gitmek şartıyla bir ağaya temlik edilmiştir. Topraklar Dersim halkına verilmemektedir. Yavuz Sultan Selim'in Doğu ve Güney Anadolu'da uyguladığı politikalar gereği toprakları Sunnî Kürt aşiretlerinde, devlete bağlılık karşılığı ve sınırları korumak üzere dört yüz aileye bırakılmıştır [44]. Aleviler ise bölgelerinden sürülerek, toprakları Kürtlere bırakılmıştır. Bugünkü feodal ve aşiretsel yapının temelleri Yavuz tarafından 1514'te atılmıştır. Alevi Türkmenler ise haksızlığa uğramışlardır. Osmanlı Devleti sonuna kadar Doğu politikasını Yavuz'un koyduğu kurallara göre yönetmiş, Abdülhamit bu politikayı daha da katmerleştirmiştir [45].

Nazmi Sevgen; "Bahtiyar Aşireti, Seyyid veya Şeyh Hasan kollarından hiç birine mensup değildir." yanlışlığını da düzeltmemiz gerekir. Bahtiyarlılar, Şeyh Hasanlılar koluna mensup bir aşirettir.

Şeyh Hasan kolu: Abbasan, Bahtiyar, Ferhatan, Laçın, Karabali, Kazikali, Seyyid Kemal, Komeşli, İksorlu, Gülabi, Bütikenli, Beyt oymaklarından oluşur.

Seyyid (han) Kolu : Arslan , Aşuran, Bal, Birman, Gāv, Keçeli, Koç, Maksut, Rejik, Şam, Süleyman, Topuz oymaklarından meydana gelmiştir.

Şeyh Hasanlı aşiretlerinin bu tip örgütlenmesi kanımızca Dedelik Kurumunun teşkilatlanmasıyla hayatiyet kazanmıştır. Şah İsmail'in Erzincan, Tercan'ın Sarıkaya

yaylasında düzenlediği 1500 yılındaki Türkmen kurultayında, aşiretlerin böyle bir askeri yapılanmaya doğru gittiği izlenimini tarihi vesika ve söylencelerde müşahede etmekteyiz.

Şeyh Hasan Baba'nın torunlarının 15. yüzyılda Oğuz geleneklerine ve asker yapılanmasına göre aşiretlerini önce ikili sonra üçlü daha sonra da on ikili hiyerarşik bir yapıda örgütlenmeleri ve bölgenin de Safevi etkisinde olması kanaatimizi güçlendirmektedir. Çünkü Safevi Devleti'ni kuran, Türkmen oymakları ve boy beyleridir. Bunların içinde Arapgırlu ve Şeyh Hasanlı, Şamlı, Bahtiyarlı gibi aşiretler de vardır. Hasan soylu dedeler, Şah İsmail'in veya Türkmen yönetici beylerin emriyle Dersim bölgesinde Kızılbaş obalarının başına geçerek "seyyidlik" hükümlerini de kullanarak ve örgütleyerek bugünkü Şeyh Hasanlı Aşireti'ni ortaya çıkarmışlardır. Başlangıçta Şeyh Hasan ve Şeyh Ahmed'in lideri olduğu Muşar ve çevresindeki köylerin dışında yapı oluşmamıştır: Giderek güçlenmiş ve yerel kavimleri de katarak çoğalmışlardır. Örneklersek:

Bali Cemaati: Kengiri sancağı, Zile kazası (Sivas Sancağı), Mecitözü Kazası (Amasya Sancağı), Keban Madeni Kazası (Malatya Sancağı), Aksaray Sancağı konargöçer ekraad taifesinden... [46]

Hâlen Sultan Onar Ocağı'na: Çorum'un Sırıklı, Palabıyık; Amasya'nın Guyma; Zile'nin Oktab, Kırımoluk; Keban'ın Nimri, Dingider gibi köyleri talip olarak bağlıdır.

Karabali Cemaati: Malatya, Erzurum, Kırşehir, Bozok, Diyarbakir, Çemişgezek Sancakları, Çarsacak Kazası (Diyarbakir Sancağı), Kuruçaç ve Kemal Kazaları (Er-

zurum Sancağı), İznikmid Kazası (Kocaeli Sancağı) [47]

Yine Sivas ve Erzincan'ın merkez köylerinde ve Divriği'nin köylerinde aileler halinde Şeyh Hasan Ocağı (Onar) talipleri vardır.

Tunceli, Malatya, Elazığ, Sivas, Erzincan yörelerinden güzün Onar köyüne Şeyh Hasan'ın türbesine kurban kesmeye gelen yüzlerce insan vardır. Sekiz asırdır Alevi öğretisine önderlik eden Şeyh Hasanlı dedeler, çağdaş ve evrensel normlara ayak uydurdukları takdirde işlevlerini daha uzun zaman sürdüreceklerdir.

Çözülmekte olan aşiret yapısı yerini çağcıl sivil toplum kuruluşlarına bırakırken; Dedelik kurumu ve Alevi öğretisi de bilim ışığında ve onun kurallarına uygun olarak yeniden yapılanmalıdır.

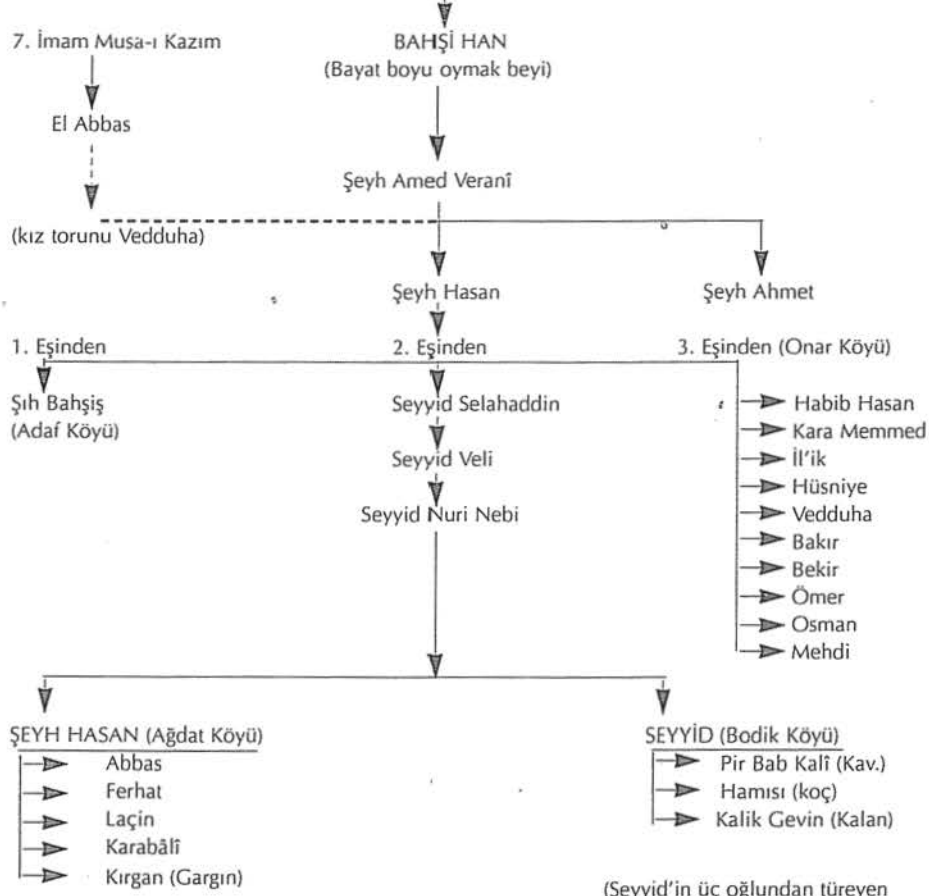
ŞEYH HASAN VE ONAR KÖYÜNE AİT BELGELER :

Aleviliğin toplumsal ve kültürel tarihi; efsane, rivayet, öykü, masal, destan, nefes gibi sözlü geleneklere dayanmaktadır. Yazılı belgeler yok denecek kadar azdır. 622'de "Medine Vesikası"yla başlayan Alevi tarihi baskılar sonucu gizliliğe bürünerek söylenceye dönüşmüş, ozanların deyişlerinde terennüm edilerek anlatılmaya çalışılmış; dedeler ve babalar olay ve olguları keramet ve mucize şekline dönüştürerek, mitolojik bir hale getirip bugüne değin anonim tarzda anlata gelmişlerdir.

Eski Türk'ün tarihi üzerine araştırma ve inceleme yapan, yabancı ve Türk tarihçiler, Türkler için içtimai teşkilatlanmasını özetle şöyle anlatmaktadırlar:

Türklerde temel unsur "kan akrabalığına dayanan birlik" yarı oymak idi. Oymağın her üyesi kendisinin ortak bir "ata"dan

ŞEYH HASAN'IN SOY KÜTÜĞÜ



(Beş oğuldan kök salan)
Şeyh Hasanlı (Şéx Xasanhanlı)
OYMAKLARI
1. Abbas Uşağı
2. Bahtiyar Uşağı
3. Beyt Uşağı
4. Bütikenliler (Putikinli)
5. Ferhat Uşağı
6. Gülabi Uşağı
7. İksorlular
8. Karabalı Uşağı
9. Karikali Uşağı
10. Komeşliler
11. Laçin Uşağı
12. Seyyid Kemal Uşağı

(Seyyid'in üç oğlundan türeyen oymaklar)
Seyyidanlı (Seyyid Hanlı)
(seydanlı, sitanlı, şeydanlı)
OYMAKLAR:
1. Arslan Uşağı
2. Aşuranlı (Aşurxanlı)'lar
3. Bal Uşağı (dede Balı Uşağı)
4. Birman (Pirim) Uşağı
5. Gav (Şav) Uşağı, (Koca Sarı Dede Uşağı), (Şevanlılar)
6. Keçeli Uşağı
7. Koç Uşağı (Koca Bertal Uşağı)
8. Maksut Uşağı
9. Rejik Uşağı
10. Şam Uşağı (Şamkanlılar)
11. Süleyman Uşağı
12. Pezgevranlılar (Topuz Uşağı)

geldiğine inanırdı. Türkler’de kölecilik sistemi olmadığından şu veya bu nedenle oymağa sonradan dahil olanlar da aynı birliğin üyesi sayılırlardı.

Zamanla oymaklar, dal budak salarak obalar haline gelmişlerdir. Bu büyümeye karşın her oba veya oymak, yine de kendisinin başlangıçtaki atadan geldiğine inanırdı. Göçebe Türkmen oymakları, her yeni doğan çocuğa; ata, dede ve babalarının dahil oldukları boylarıyla şecerelerini öğretirler ve bundan dolayı meşrebirt ve kabilesini bilmeyen kimse kalmazdı.

Üç yüzün üzerinde görüştüğüm ve yetmiş yaş üstündeki dede ve kocalar (yaşlılar) Türkistan ve Horasan’dan Anadolu’ya göçlerinin öyküsünü ve ata şecerelerini tek tek anlatmışlardır.

M. Şerif Fırat, Harzemşahlar’la ilgi olarak şunları anlatmaktadır:

"Moğollar tarafından saldırıya uğrayıp Diyarbakır’a doğru kaçan Celalettin Harzemşah, Palu ilçesinin Ohi bucağında, oranın yerli halkı olan Dünbelli-Zazaları tarafından öldürülmüş ve bu hadiseyi haber alan Dersim eteklerindeki Türk kabileleri Palo’ya inerek Celalettin’in intikamını almış ve cesedini alıp Dersim Dağları’nın yüce bir noktası olan bir dağın başına defnedip bu türbeye Sultan Baba adını vermişlerdir." [48]

Görüştüğüm bu üç yüz yaşlı Alevi, değişik ocak ve aşiretten muhterem zatlar kendilerinin Türk, Harzemli ve Kıpçak boyundan olduklarını söyleyerek M. Şerif Fırat’ın anlattıklarını doğrulamışlardır. Bazıları belgeler göstererek mezheplerinin Harzemşah Beyleri’nin soyundan geldiklerini kanıtlamaya çalışmışlardır. Bazıları ise, Dersim’de, Sultan Baba’nın bugüne dek itibar görmesi ve türbe olarak ziyaret

edilmesinin, bölgenin Türk olmasından kaynaklandığını belirtmektedirler.

Dersim bölgesinden ayrı bir yöre olan Adıyaman’ın merkez köylerinden Ahmet-hocalı, Üryan Hızır Ocaklı Hamo Dede (Mehmet Büyükşahin); dedelerinin Erdebil tekkesinden yöreye geldiklerini söyleyerek Türkmen olduklarını, Osmanlılar’ın Aleviler’e yaptıkları zulümden korktukları için kendilerini Kürt göstererek kurtulduklarını, ama zaman içinde Kürtleştiklerini belirtmiştir. Bölgedeki Adıyaman’ın Şambayati köyünde Şeyh Hasanlı aşiretinin bir obası, Hamo Dede’nin anlattıklarını doğrulamaktadır [49].

Bayat boyundan olan Şeyh Hasanlı aşiretleri de "Türk Töresi"ni bugüne değin sürdürerek; "ced şeceresi"ni sözlü tarihle yaşatarak ortak belleklerine nakşetmişlerdir. Bodik tomarları (vesikaları); Şeyh Hasan köyündeki şecereler, Onar köyündeki Selçuklu ve Osmanlı belgeleri, Adaf köyündeki şecere ve Ağdat köyündeki belge ve eşyaların tetkiki sonucu, farklı zamanlarda ve çeşitli yerlerden alınmış, onaylanmış olmasından dolayı birbirlerini tutmaktadırlar. Söylence, izinname, icazetname, şecere, vakfiye, hüccat gibi belgeleri Hacı Bektaş, Erdebil, Kerbela dergahlarına onaylattıkları gibi, zaman zaman da Selçuklu ve Osmanlı Sultanları’na onaylatmışlardır. Bu nedenle her onay makamından dönem dönem farklı soykütüğü ile tarikat yol kütüğü birbirine karışmıştır. Şeyh Hasan’ın soyunda, tarikat yolunu kimisi Zeyd’e, kimisi Muhammed Hanifi’ye ve Musa-i Kâzım’a çıkarmıştır. Bu belgeleri tek tek incelemek burada mümkün olmayacağından sadece Onar köyündeki bazı belgelere değinilecektir.

Özet olarak:

tedir ve Arapgir kadısına emir vermektedir.

16 Cemaziye'l âhir 1102 (1691) Kostantiniye

(Fermanın arkasında defter kayıdı ve mühür vardır)

**5. SULTAN II. MUSTAFA
(1695-1703)'NİN FERMANI: (Belge 6)**



Belge 6

Fermanın başında padişahın tuğrası ve nişanı olup özetle şunlar yazılmıştır:

Arapgir kazasında vaki, Mezra-i Şeyh Çayırı ve Oner demekle mârûf Vakf- mezra senede 300 Akçe ile: Mehmed ve Hasan ve Osman ve Mahmut; bilfiil Berâat-ı Şerif'le mutasarrıfları olup, padişahın tâhta geçmesi üzerine yenilenmesi için, Der-saadete müracaat ederler...

Padişah; Berâtları onaylayarak, Berat Mütavellisinin hazineye devrini, Vakf-ı

Mezra'ya, usulüne uygun mutasarrıfının devletçe tayini ve devamına karar vererek, Arapgir Kadısına buyurur.

1 Rabiyyü'l Ahir 1107 (1695) Kostantiniye

**6. SULTAN III. AHMET
(1703-1730)'İN FERMANI: (Belge 7)**



Belge 7

Şeyh Hasan evladından Halil ve İsmail isimli kimseler Arz-ı hal idüp, Arapgir Kazasında vaki Şeyh Çayırı ve Onar Karyesi dimekle maruf, mutasarrıf oldukları,

defterde kayıtlı maktu öşür verdiklerini, Arapgir ve Çemişkezek Eminlerinin mezburlara kanaat itmeyüb, Hilâfî Kanun ve defter ziyade dört beş seneden beri, beşer-altışar bin akçe fazla almışlardır. Bu hususun men edilmesi için, Emr-i Şerif rica eylediklerini, Padişaha muracaat ederler.

Padişah defterde kayıtlı maktü öşre alınmasını, ziyade talep olunmamasını, kimsenin rencide edilmemesini, ve alâmet-i Şerifine itimat edilmesini buyurur. 30 Cemaziye'l evvel 1134 (1722)

7. SULTAN I. MAHMUT (1730-1754)'UN FERMANI'NIN ÖZETİ: (Belge 8)



Belge 8

Vakıf Mütevellisinin, fazla vergi istenmesi bu haksızlığa engel olunması için verilen dilekçe üzerine, Hatt-ı Hümayun'da: "Defterde maktu kayıt bulunduğunu, bunların ziraatleriyle uğraştıklarını, terekelerindeki öşre razı olduklarını, fakat Vakf-ı Mezbur Mütevellisinin fazla talebiyle rencide ettiğini, bu babdan Şeyhülislam'dan Fetva-yı Şerif hüküm rica eylediklerini"...

"O yerlerden defterde öşür yazılmış olmayıp, maktu yazılmış öşre muadil maktülerini verdiklerinden, terekelerinden fazla alınmamasını, kimsenin rencide edilmemesini"...

"Kanun ve deftere ve Fetva-yı Şerife ve Emr-i Hümayuna muhalif edilmemesini, bu husus için bir daha Emr-i Şerif istenmesin, böyle bilin. Alâmet-i Şerifime itimat kılınsın."

10 Şaban 1143 (1731) be Makam-ı Kostantiniye

8. PADIŞAH III. MUSTAFA (1757-1774)'NIN FERMANI'NIN ÖZETİ: (Belge 9)

Arapgir Kadısına tevdi eliyle:

Malûm, Seyyid İsmail, Seyyid Ahmet, Seyyid Ali, Seyid Musa, Seyid Veli, Seyid Yusuf ve diğer Seyid Ahmet, bunlar SAHİ-BÜN-NESEB SDD- KİRM'dan olup; (Peygamber soyundan), İsbât-ı neseb eylediklerine (ellerinde) İstanbul Nakiplerinden (senet) Temessük ve Hücjet'leri olduğunu.

Bunlardan öşür ve savaş zamanında herhangi bir yardım alınmamasının yetki-lerce (Ehl-i Örf tarafesi tarafından) vergi yükümlülüğünden muaf tutulmasını, bunların A'şar ve Sefer zamanında hisselerine düşeni yaptıklarını; Karye-i Mezbur



Belge 9

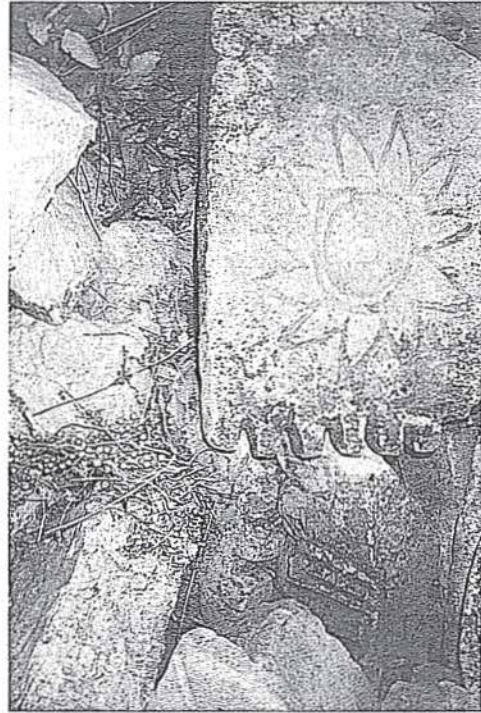
Zâbiteni ve devlet adamları, Emr-i Şerifime tabi, bu babdan kanuna ve Emr-i Humayûnuma muhalif olunmasın, uyulsun bu husus için müracaat edilmesin. Şöyle bilinsin, âmemet-i Şerifime itimat edilsin.

20 Rabbıyyü'l evvel 1183 Be Makam-ı Mahsusa-i İstanbul

9. Sultan Murat Han (1623-1640)'ın 1635 Revan ve 1637-38 yıllarında Bağdat seferlerine gidiş-dönüş Menzilnamesinde güzergah olarak Arapgir, Malatya yöresinden geçtiğini tarihi kaynaklardan bilmekteyiz [52].

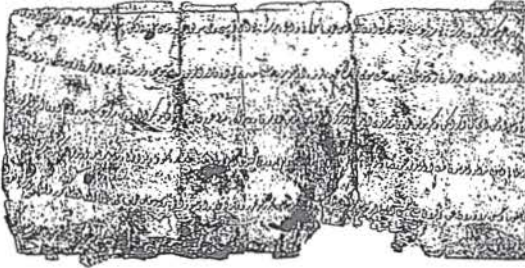
Onar Köyü yaşlılarının anlattıklarına göre; IV Murad, Bağdat Seferine giderken Dişterik yaylasında binlerce askeriyle konaklar. Onar Zaviyesi Posnişin Dede'si, Padişahı misafir eder ve ağırlar. Konuk severliğinden memmun olan padişah; Dişterik yaylasını ve Şeyh çayırını Vakfiye'ye ilave ederek bu iki azeriyi Onar köylülerine verir. Fakat zaman zaman bu araziler Onar Köylülerinin elinden alınarak başkalarına verilir ve itiraflar çıkar. Sürekli şikayetler olur. Padişah her defasında İstanbul'dan olaya müdahale eder. 1848 (1264) yıllarında Onar Köyünün 39 hane olduğu elimizdeki Harman tespit vergi tutanaklarından anlaşılmaktadır.

IV. Murad'ın Onar köylerine verdiği Dişterik, Şeyh Çayırılı ve meraları elimizde mevcut olan ve bazı kısımları çürüdüğü için tarihini saptayamadığımız belgeden



anlamaktayız. Lâkin 19. yüzyılın başında Ağın-köylülerinden bazı kişiler arazilere silah zoruyla el koyarlar. Sekiz yıllık bir hukuk mücadelesi sonucu itilaf çözülür. Sultan Abdülmecid'in 1852 tarihli fermanıyla arazi tekrar Onar Köylülerine verilir.

Bu tarihten birkaç yıl sonra Dişterik Yaylası tekrar Onar köylülerinin elinden alınır. (Belge 10)

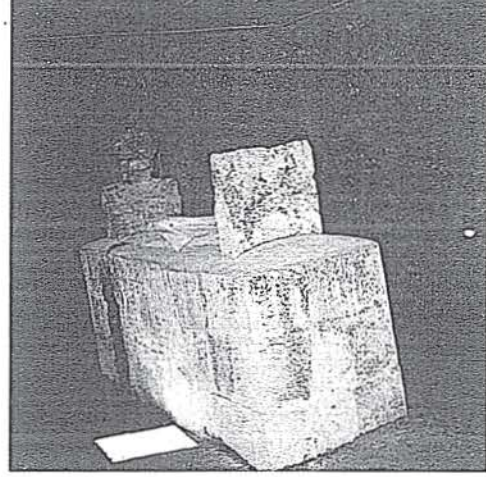


Belge 10

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde saptadığımız, BA. İrade, Meclisi Vâlâ 19690 nolu kayıtlı belgede "Arapkir Kazasının Hass-ı Mümâyün dahilinde mahlûl olan bin iki yüz kilo tohum istap ider. Dişkerik arazi-i Emirîyen o civarda araziye ihtiyaçları olduğu beyan kılınan ve bedelini teslim etmekte bulunan Onar Karyesi ahalisine" 1861 yılında satılır [53].

Onar köyü yaşlılarının anlattıklarına göre; Mısır Hidivi Kavalalı Mehmet Ali Paşanın kızı Zeynep Hatunla evli olan Arapkirli Yusuf Kamil Paşa (1805-1876) eşinin Bektaşî olmasından dolayı, sarayda memuriyetliği, nazırlığı ve sadrazamlığı döneminde Onar köyü ve Arapkir'in Alevi köyleriyle özel olarak ilgilenmiştir. Çocukları İstanbul'a aldırarak okutmuştur. Arazi ihtilalinde köylülere büyük yardımları dokunmuştur.

10. Abdülaziz Han (1861-1876) döneminde Onar köylüleri çevreden ve devlet



yöneticilerinden bir baskı görmemiştir. Bu dönemde de "Büyük Ocak Tekkesi" faaliyete geçmiş, postnişin dede seçimleri yapılmıştır. Ayn-i Cem törenlerini açıktan yaparak, ibadetlerini eda etmişlerdir. (Belge 11)



Belge 11

II. Abdülhamid Han'ın (1876-1909) tahta çıkışıyla tekrar baskılar başlamıştır. Söylenenlerden ve belgelerden anladığı-mıza göre: 1877 tarihinden itibaren Abdülhamid tuğralı tapu senetleriyle Onar köyü arazileri, bağ ve bahçeleri; Arapkir eşrafına parçalanarak peşkek çekilmiştir.

Onar köylüleri Arapkir eşrafıyla sürtüşmeleri sonucu: köylerini Eğin Nahiyesine (Kemaliye) bağlamışlardır. 1893 ile 1895 tarihlerinde tanzim edilmiş Mamuretü'l-

Aziz (Elazığ) Sancağı Eğin Nahiyesi Onar köyüne ait Abdülhamit tuğralı tabu senetlerinde; "Miri arazi tasarruf etmek üzere sahibine Hakk-ı karar ile" verildiği gibi Arapkir eşraf ve Ermeni tüccarlardan da para karşılığı alınmıştır.

Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'ın Şeyh Hasan ve evlatlarına vakf ettiği topraklar; Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat'ın Şeyh Hasan ve evlatlarına vakf ettiği topraklar; Yavuz sonrası Cumhuriyet'e kadar döne döne satılmıştır.

Sonuç olarak Şeyh Hasan, Türkistan'dan oymağıyla Anadolu'ya gelen Bayat Boyu beylerindedir. Seyyidlik payesi ana soyundan gelmektedir. Şeyhliği ise, Hâce Ahmed-i Yesevi'nin halifesi olmasıyla birlikte, Zeyd ve Muhammed Hanifi'nin Horasan ve Necef ile Kerbela'daki torunlarından el ve icazet almasıyla olmuştur. On-er Oymağı, Anadolu'nun yerli kavim ve halklarıyla karışarak, harman olarak ve bir potada eriyerek yeni bir ortak kültür ve İslamî daire içinde Türkmen yorumuyla inanç sistemi yaratmışlardır. Buna Alevîlik diyoruz. Tüm bu aşiretlerin ortak paydası da, harcı da Alevîliktir. Şeyh Hasan da bu öğretinin Anadolu'daki mürşitlerinden birisidir.

DİPNOTLAR:

1. Abdülkadir İnan; Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, II. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1972, s. 66-v.d.
2. Dr. A. Muhibbe Darga; Hitit Mimarlığı/1, Yapı sanatı, Arkeolojik ve Filolojik Veriler, İstanbul, 1985, İÜ. Ed. Fak. Yay. s.151-vd.
3. Burhan Oğuz; Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 2; İstanbul, 1980, Doğu-Batı Yayınları, İst. Mat. S. 266-273.
4. Ömer Lütfi Barkan; Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler-1, İstanbul, 1980, Gözlem yay. S. 819.
5. Prof. Dr. Faruk Sümer; Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, 3. Baskı, Eylül 1980, Ana Yay. s. 35-36, 109, 549.
6. Dr. İsmail Kaygusuz; Bir Doğu Anadolu Köyünün Kültürel Geçmişi Üzerine Araştırma, Oner Dede Mezarlığı ve Adı Bilinmeyen Bir Türk Kolonizatörü: Şeyh Hasan Oner, İstanbul 1983, Arkeoloji ve Sanat Yay. s. 15, resim: 23 ve resim: 24.
7. Şeyh Hasan söylencesinde temel aldığımız kişiler: Oner köyünden Hızır Dede, Nimri köyünden Şih İsmail (Nimri Dede), Şeyh Hasan köyünden İsmail Gültekin ve İbrahim Karaduman dedeler, Adaf köyünden Ali Kıran. Bu kişilerin anlatımlarının ortak yönleri alınarak, tarihler kesitlere oturtulmuştur.
8. Bodik Şeceresi'ne ilişik bir belgeden alınmış olup özetlenmiştir.
9. Prof. Dr. Mehmet Altan Köymen; Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Cilt 2, İkinci İmparatorluk Devri, TTK Yay. 2. Baskı, Ankara 1984, s. 475, 489.
10. Claude Cahen; Pre-Ottoman Turkey, London 1968, s. 110-111'den aktaran Dr. İ. Kaygusuz, Age, s. 17.
11. Dr. İsmail Kaygusuz, Age, s. 31.
12. Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus); Abû'l-Farac Tarihi, Cilt 2, Türkçeye Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1987, 2. Baskı s. 491-505.
- İbrahim Artuk; Ala El-Din Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri, Belleten Cilt XLIV, Nisan 1980, S. 174, TTK Yay. s. 267-268.
- Mevlüt Oğuz; Malatya Tarihi, İstanbul 1985, s. 89-90.
13. İsmail Gültekin ve Ali Kıran'ın aktarımlarından.
14. Dr. İsmail Kaygusuz, Age, s. 33.
15. M.Orhan Bayrak, Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1982, s.450.
16. J.G.Taylor, 1868, "Journal of a Tour in Armenia in the Deyrsim Dagh, in 1866", Journal of the Royal Geographic Society, 38, Türkçe yayın olarak bakınız: F. W. Haşluck'un Bektaşî Tetkikleri 1928 Ragıp Hulusi çevirisi.
17. Bakınız: Prof.Dr. Faruk Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişiminde Anadolu Türkleri'nin Rolü, Ankara 1976'da Arapgirli Oymağı ve Emir Ali Kuli Beğ bölümleri (Elimdeki mahkeme dilekçeleri ve evrakları)
18. O yıl Arapkir Postası ve Yeşil Arapgir, Büyük

- Arabgir Şöleni, Özel Baskı 17 Aralık 1994 İst. Tekin A.R.S. Ştr.
19. İsmail Onerli, Cemevlerinin Tarihsel Kökenleri ve Mimari, I, II, III ve IV, Cem Dergisi, Sayı: 81, 82, 83, 84; Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım 1998.
 20. Emel Esin, "Tengrilik" (Türklerde Gök Tapınağına Dair), Sanat Tarihi Yıllığı, İ.Ü. Ed. Fak. Sanat Tarihi Araştırma Merkezi –XII-1982, Ed. Fak. Matbaası, 1983, İstanbul, s. 35 vd.
 21. Dr. İsmail Kaygusuz. Age. Sf.19
 22. İsmail Onerli: Selçuklu dönemi Sosyo Ekonomik Yerleşim Birimi, Merzifon'da Piri Baba Tekkesi I, II,III, Cem Dergisi sayı: 71,72,73 Ekim Kasım 1997 ve Ocak 1998
İsmail Onerli: Baba İlyas-ı Horasanî- Merzifonlu Piri Baba ve Şeyh Hasan Oner Söylencelerinin Nesnel Temelleri, Şahkulu Sultan, A.İ.D. Sayı:2, İstanbul Ocak 1999, Şahkulu Sultan Külliyesi Vekfi yayınları.
 23. Nazmi Sevgen: Efsaneden Hakikate, Tarih Dünyası Sayı:21, 1951 s. 882
 24. Ümit Serdaroğlu: Aşağı Fırat Havzasında Araştırmalar. 1975 ODTÜ yayını. İstanbul. 1977
 25. Mustafa Özdoğan: Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları ODTÜ yayınları İstanbul.1977
 26. Dr.İsmail Kaygusuz, Age.
 27. Doç. Dr. Refiç Yınanç- Yrd. Doç. Dr. Mesut Elibüyük: Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560) Gazi Üniversitesi Yayını. Ankara 1983
 28. Yunus Koçak: Hasan Dede ,Hayatı ve Öğretisi. Tarihsiz, Hasan Dede Belediyesi Kültür yayınları No:3.
 29. Ömer Lütfi Barkan: Türkiye'de Toprak Meselesi. s.200
 30. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal. 3.baskı TTK. yay. 1984, Ankara s.153.
 31. Nazmi Sevgen: Efsaneden Hakikate adlı makale Age s.884
 32. Ümit Serdaroğlu: Age. Levha:20
 33. Dr.İsmail Kaygusuz: Age Resimli II ve 12
 34. Mustafa Özdoğan: Age; 62-72
 35. Cevdet Türkay: Başbakanlık Arşiv Belgelerine göre; Osmanlı imparatorluğunda, Oymak, Aşiret ve Cemaatle, Tercuman Yay. 1997 İstanbul. Sayfa :38,154,700ve 701
 36. Edip Yavuz: Tarih Boyunca Türk Kavimleri. Kurtuluş Matbası 1968 Ankara.
 37. Dr. Mahmut Rişvanoğlu: Aşiretleri ve Emperyalizm; Boğaziçi Yay. Dördüncü baskı İstanbul 1992
 38. Ali Kemali: Erzincan Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnoğrafi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecribesi. Kaynak Yay.2. baskı 1992 İstanbul S. 162.
 39. Nazmi Sevgen: Agm.sinde s.882
 40. Nazmi Sevgen Efsaneden Hakikate adlı makale
 41. İsmail Onarlı : Mazgirt'te Şeyh Çoban Ocağı; Cem Dergisi Sayı:92 Ağustos 1999 s.26-27
 42. Kutluay Erdoğan: Seyit Garip Musa, Cem Dergisi Sayı:88, Mart 1999 ve devam eden sayılarda.
 43. Nazmi Sevgen: Agm.
 44. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Osmanlı Tarihi 2. Cilt 4.baskı, İstanbul'un fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüne kadar, TTK yay. Ankara 1983 s.275, 580, 581, ayrıca bakınız:JV.Hammer, Osmanlı Tarihi. Cilt I, Çeviren: Mehmet Ata, Özetleyen:Prof. Dr. A. Karahan, MEB yay. İstanbul 1970
 45. Prof.Dr.Bayram Kodaman: Sultan 2. Abdülhamit Devri Doğu Anadolu politikası; TKAE. Yay.Ankara 1987, A.Ü. Basımevi
 46. Cevdet Türkay, Age. Sf. 222-224
 47. Cevdet Türkay, Age. Sf. 459
 48. M. Şerif Fırat: Doğu illeri ve Varto Tarihi, 3. Bas. Ank. 1970, Kardeş Matbaası Sf. 102
 49. Mehmet Büyükşahin'le talibi olan Malatya'lı Bayram Boztepe'yle Topkapı'daki hırdavatçı dükkanında 1994 yılında görüştüğümde, 150'yi aşkın köy sayarak, talipleri olduğunu söylemiştir.
 50. Dr. İsmail Kaygusuz, Age. Sf. 25 25 ved.
 51. Fermanları Ahmet Hazerfan Türkçeleştirmiştir ve arşiv kayıtlarıyla karşılaştırmıştır Kendisine yardımlarından dolayı teşekkür ederiz). Ayrıca Osmanlı Arşivinde vakıflar ve T. K. Md. Arşivindeki tanıdıkları vasıtasıyla bize yol gösteren ve araştırmalarımızda yardımlarını esirgemeyen, Nakibü'l-eşrafılık kayıtlarından Şeyh Hasan evlatlarıyla ilgili kayıtları bulduran, Türkiye gazetesi İsth. Şeflerinden Nurettin Çakın'a da teşekkürlerimizi bir borç biliriz.
 52. Nezihi Aykut:IV Murad'ın Revan Seferi Menzilnamesi; Tarih Dergisi Sayı:34, İstanbul 1984 Ed.Fek.s.183.
 53. Dr.Kaygusuz, AGE. S.23 (anılan belgelerin arşiv damgaları fotokopisi elimizde mevcuttur.)